

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 43

ZATERDAG 28 OCTOBER 1933

Foto H. Meyer

TOEGANGSPOORT OP HET KERKHOF GAPOERA WETAN TE GRISSEE OP JAVA, WAARACHTER ZICH HET HEILIGE GRAF BEVINDT VAN MALIK IBRAHIM, EEN DER GRONDVESTERS VAN DEN ISLAM OP JAVA († 1419)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

TOEGANGSPOORT OP HET KERKHOF GAPOERA WELAN TE GRISSEE OP JAVA (ILL.)	BLZ. 511
DE VROUW IN HET MIDDELEEUWSCHE ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (1)	BLZ. 512—513
VALLENDE BLADEREN (GEÏLL.), DOOR M. HOEN	BLZ. 514—515
OVER VRUCHTBOOMEN IN DEN SIERTUIN (GEÏLL.), APPELS EN PEREN, DOOR P. J. SCHFNK	BLZ. 516—518
DE SCHOONHEID VAN DEN ACHTERHOEK (GEÏLL.), DOOR JAC. GAZENBEEK (IV)	BLZ. 518—521
HERFST, DOOR TRIXIE	BLZ. 522
ALLERZIELEN (GEDICHT), (GEÏLL.), DOOR G.	BLZ. 522

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

DE VROUW IN HET MIDDELEEUWSCHE ITALIË

I) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

DE vergoddelijking van de vrouw in den troubadour-tijd mocht tijdelijk een weldadigen invloed uitoefend hebben op het verzachten der zeden en het verfijnen der menschelijke gevoelens, op den duur kon deze cultus geen stand houden. De werkelijkheid heeft haar rechten, die men niet over het hoofd kan zien.

De cultus der vrouw bij de ridders en haar verheffing tot een bovenaardsch wezen door de dichters konden haar in het huiselijk en maatschappelijk leven niet bevrijden van de middeleeuwsche tradities en kluisters. De XIIIe eeuw kende, behalve de vrouw die boter op de markt verkocht en in huis de slavine van haar man was, twee soorten vrouwen, namelijk de tot de hogere standen behorende: nonnen en de patricische burchtvrouwen.

De eersten, afgescheiden van de wereld levend, konden uit den aard der zaak niet medewerken tot de bevrijding der vrouw en de vorming van haar individualiteit, de tweeden, de afgoden van den cultus der mannen, waren gedoemd hun persoonlijkheid ten deele te verliezen. Deze vrouwen, door troubadours bezongen, traden slechts als enkelingen in de maatschappij naar voren, voor zoover hun schoonheid werd geprezen en de mannen hen in hun verbeelding op een voetstuk plaatsten. Hun individualiteit was geheel passief, zij waren gelijk aan de goden der heidenen, vereerd, maar machteloos. Voor de vrouw die niet uitblonk door bekoorlijkheid, was in de wereld geen plaats, zij werd naar het klooster verwezen.

Ondanks de overdreven verheerlijking van de vrouw werd zij in de maatschappij onrechtvaardig behandeld. De riddersche cultus riep een reactie te voorschijn, ten doel hebbende haar weer in middeleeuwsche boeien te sluiten en haar te doen beschouwen als het werktuig des Satans hier op aarde, als de bron van alle zonde.

„In uw blik schuilt het gif van den basiliek”, roept de dichter Jacopone den vrouwen toe, „maar de draak doet minder schade, zijn venijnig oog doet slechts het lichaam sterven, uw blik is meer te duchten, want hij vermoordt de ziel, houdt haar af van Christus, haar goeden Heer, die haar verlost heeft. De basiliek ligt in een spelonk en in rust richt hij geen schade aan, uw gedrag is erger, gij gaat op zoek naar offers”.

„Velen van u zeggen, dat gij u opschikt om uw echtgenoot en heer te behagen, maar gij zint er op hem te bedriegen”.

Petrarca, die aan zijn Laura sonnetten schreef, verachtte in werkelijkheid de vrouw en oordeelde dat zij „een incarnatie des duivels was, een vijandin van alle geluk, de oorzaak van verbittering, een onuitputtelijke bron van misverstanden, en wie in vrede wil leven, moet zich aan haar invloed onttrekken”.

Ja zelfs Aeneas Sylvius Piccolomini, de latere paus Pius II ¹⁾, die gedurende de helft van zijn leven de vrouwen heeft verheerlijkt, zegt van hen, dat zij de jeugd van de mannen vernietigen, hun ergoed verkwisten, hun eer belagen, „zij zijn de poort tot de hel en het werktuig des Satans”.

De zeden gaven den man nog tyrannieke macht over vrouw en kinderen; de opvatting, dat men zijn vrouw moest slaan, was zelfs bij beschaafde lieden zeer gangbaar. Een oud Toscaansch spreekwoord luidt: de goede, zoowel als de slechte vrouw verlangt naar den stok.

De Heilige Bernardino smeekte in zijn preeken den mannen, althans een uitzondering te maken, als de tuchtigingen voor de vrouw ernstige gevolgen zouden kunnen hebben.

Deze tyrannie was oorzaak van grooter hypocrisie en immoraliteit, dan wij ons thans kunnen voorstellen. Zoolang de vrouw haar individualiteit niet bevrijd had en geen steun vond in haar moreele principes, waren alle vermaningen van Jacopone vruchteloos.

Heilige Catharina's waren er maar weinig.

De toestand op zedelijk gebied van de Italiaansche maatschappij in de XIIIe en XIVE eeuw levert ons dan ook een zeer treurig beeld.

De magister in de rhetorica aan de Bologneesche universiteit, Buoncampagno, heeft een verhandeling geschreven, die van onschatbare waarde is voor de kennis der Italiaansche zeden in de XIIIe eeuw. Zij is getiteld: „Rota Veneris”, thans zouden wij zeggen, dat het een handleiding was voor het stellen van minnebrieven.

Soortgelijke boeken bestonden reeds aan het einde der XIIe eeuw in Frankrijk en een er van, getiteld: „De amore”, was geschreven door een zekeren Andreas, die de raadgevingen van Ovidius in overeenstemming wilde brengen met de principes der Fransche ridders en een soort corpus juris op het gebied der liefde wilde samenstellen. Dit boek is zeer zwaar op de hand, maar niettemin belangrijk, want het vult een leemte aan in het beeld van den tijd en vooral merkwaardig zijn de uitspraken over amoreuze zaken door beroemde vrouwen, de zoogenaamde „judicia amoris” van gravin de Champagne en Mangarde van Narbonne.

De verhandeling van den Italiaanschen magister, in proza gesteld, wordt reeds gekenmerkt door den vlotten verhaaltant, waarmede Boccaccio later zooveel naam heeft gemaakt.

De auteur voert ons in de lente naar een heuvel in den omtrek van Ravenna, te midden van bloeiende boomen, waarin de nachtegalen zingen. Daar is Venus gekomen van het einde der wereld, en vraagt hem, waarom hij tot nog toe geen reglement heeft saamgesteld voor geliefden, hoe zij elkaar moeten betitelen en hoe zij hun brieven moeten stellen. De magister geeft onmiddellijk gehoor aan den wensch der godin en stelt zijn boek samen.

Hij begint, zooals het hoort, met de titels aan het hoofd van den brief en onderscheidt twee verschillende gevallen: de schrijver kan er op rekenen, dat zijn liefde weerklinkt vindt, of zijn liefde blijft onbeantwoord; hij weet hoe zijn brief zal worden opgenomen, of hij verkeert in onzekerheid.

Allereerst geeft hij den raad, reeds bij den aanhef niet te schromen voor overdrijvingen, en de beminde te betitelen: „amabilissima, splendidissima, lucidissima, jocundissima”, ja zelfs „sapiëntissima”. De schoonheid van de vrouw, aan wie men schrijft, moet men in de allerhoogste mate prijzen, al is het ook een leelijk schepsel en het maakt een uitstekenden indruk, wanneer wij uitweiden over de details van haar schoonheid, wanneer wij niet vergeten te zeggen van haar liefvallige nageltjes, dat zij schitteren als kristal.

Iedere vrouw — zoo zegt de magister —, uit welke maatschappelijke klasse ook, begint altijd met datgene af te wijzen waar zij het meest naar verlangt. Dit spruit eensdeels voort uit de typische neiging van vrouwen, om steeds in de contramine te zijn, andersdeels uit de neiging van de vrouw om niet het vermoeden te willen wekken, dat zij denzelfden wensch heeft gekoesterd als de schrijver. Ten slotte wil zij, door den minnaar te laten wachten, diens liefde nog heviger doen ontbranden.

Indien een vrouw op den eersten brief een afwijzend antwoord geeft en er aan toevoegt „meent gij door vleierij, door mijn schoonheid te roemen, mij te kunnen veroveren?” wees er dan zeker van, dat uw zaak gewonnen is.

Typeerend voor dien tijd zijn de manieren, die de meester

1) Zie nrs. 33—35 van den loopenden jaargang.

aangeeft om tot een rendez-vous te komen. „Kom den volgenden Zondag”, zoo schrijft zijn donna, „als de heeren en dames naar de kerk zijn, bij mijn boomgaard en laat daar uw valk op. Loop vervolgens naar mijn huis en vraag den bedienden, den vogel terug te geven. Ik zal echter het kamermeisje bevelen u af te schepen. Maak dan ruzie en wanneer ik het spektakel hoor, laat ik u bij mij roepen. Dan kunt u mij het geheim uws harten ontsluiëren”.

De opvoeding der vrouw werd zeer verwaarloosd en het eentonige leven doofde haar idealen. Zelfs in gegoede families konden de jonge meisjes ternauwernood lezen en de kunst van schrijven was reeds een kenmerk van beschaving.

Slechts aan de opvoeding der minder met uiterlijk schoon begaafde dochters, die geen bruidsschat hadden en reeds in hun kinderjaren voor het kloosterleven bestemd waren, werd meer zorg besteed. De jonge meisjes van gegoeden huize verdreven den tijd met borduren, vogels voederen, heiligenlevens lezen en tot de Madonna bidden. Zang en dans werd ook dikwijls onderwezen. Uit het venster kijken werd reeds als een genoegen beschouwd, geen wonder dus, dat bij de komst van een jongleur of een troubadour in de stad de jeugdige fantasieën tot koortsvisioenen aangroeiden en dat zoo'n zwervende zanger, omringd door een aureool van romantische gebeurtenissen, het ideaal van maagden en jonge huisvrouwen werd.

De meisjes werden zeer vroeg uitgehuwelijkt, tusschen tien en zeventien jaren, dus vóór zij gelegenheid hadden gehad eenige levenservaring op te doen.

De ouders dachten er niet aan bij de keuze van den echtgenoot rekening te houden met de wenschen van hun dochter, zij wezen haar een man aan of stuurden haar naar het klooster. Oude vrijsters waren zeldzaam, dank zij de kloosters.

Het lot der voor het klooster bestemde meisjes werd in droeve tonen bezongen in de volksliederen.

„Wij onervaren, onschuldige, nog domme meisjes” — zegt de heldin van zoo'n liedje — „worden in onze kinderjaren tot nonnen gemaakt; men vleit ons en belooft ons van alles, opdat wij het habijt zullen aantrekken”.

De maagd in het klooster vergelijkt haar lot met dat van haar in vrijheid levende zuster.

„De eene brengt haar dagen door in tranen en smarten, de andere in spel en vrolijkheid, de eene heeft een gouden halssnoer en een kostbaren mantel, de andere een grauw habijt en een keuvel op het hoofd”.

In de kloosters ging het echter niet altijd zoo droevig toe. Een collectie brieven van Buoncompagno geeft ons onder andere ook een beeld van de mondaine gewoonten, die daar vaak heerschten. Vooral in vrouwenkloosters wist men zich den tijd te verdrijven, des avonds met harpspel en andere muziek, en voor de gasten werden uitgezochte banketten bereid, waarbij het niet steeds even ingetogen toeging.

De pausen trachtten de misbruiken uit te roeien, maar zelfs Innocentius III was daartoe niet bij machte, daar het kwaad eeuwenlang had voortgewoerd. Tot aan het einde der XVIIIe eeuw scheen dit zoo te behooren bij de Italiaansche zeden, wat in latere documenten door talrijke bewijzen gestaafd werd.

Het is begrijpelijk, dat het uithuwelijken van meisjes tegen hun wil, vaak aan mannen op leeftijd en zonder dat zij zelfs de gelegenheid hadden tot een voorafgaande kennisgeving, voor de goede zeden niet bevorderlijk was. Ondanks de bezwaren die er aan verbonden waren om ongemerkt het huis uit te sluipen en de babbelsucht, die als 't ware ingekankerd was in de nauw gebouwde steden, wisten de verliefden toch samenkomsten te houden. Dit was bij de vrouwen even algemeen als in de Fransche romans wordt voorgesteld.

Tot het zedenbederf droeg niet weinig bij de invoer van slaven en slavinnen uit het verre Oosten. Niet alleen in de XIIIe, maar ook nog in de XIVe en XVe eeuw waren er veel slavinnen in Italië, uit den Oriënt of uit Afrika, die de Venetianen, Pisanen en Genuezen op hun zeereizen medebrachten en die in particuliere huizen dienden.

Mochten de vrouwen met recht klagen over de slavinnen, daartegenover hadden de mannen hun vrouwen heel wat te verwijten ten opzichte der Afrikaansche jongelingen. Het aantal slaven was in Italië grooter dan men zou meenen. In de helft der XIIIe eeuw telde men er in Bologna alleen 5807, verdeeld over 403 meesters. De graven Corrado en Ranieri di Panico hadden er 227; andere grondbezitters bezaten er over de honderd.

Aeneas Sylvius Piccolomini, wellicht de betrouwbaarste

kenner der toestanden te Siena, beweert, dat Siena eigenlijk moest heeten de stad van Venus en niet het rijk van de Moeder Gods. De Sieneesche vrouwen waren bekend om hun charme, maar ook om hun behaagzucht, en hun voorliefde voor opschik, waarbij zij overdreven gebruik maakten van schoonheidsmiddelen.

„Zij schikken zich op en verwen zich tot vermaak des duivels”, zegt van hen Fra Filippo. Het oordeel van dien monnik lijkt te streng, maar niet alleen de geestelijken klaagden over dit opmaken, ook wereldsche lieden, de dichters, die in de liefde inspiratie zochten.

Alle Italiaansche vrouwen verlangden blonde haren te hebben, urenlang stonden zij in de zon op de daken, terwille van de haarkleur. In de XVIe eeuw was een der voornaamste werkzaamheden van de alchemisten het bereiden van haarkleursels en deze kunst, l'arte biondeggiante, was voor hen een groote bron van inkomsten.

Het ideaal van de blondine als allerschoonste vrouw, was bij de aesthetische begrippen van het volk overgeleverd uit de oudheid, uit Griekenland kwam het naar Rome en het bleef de traditie gedurende de Middeleeuwen.

Maar niet alleen de haren werden geveerd, de vrouwen wreven hun lippen in met vermiljoen en bedierven hun teint met allerlei schadelijke blanketsels en rouge.

„Wanneer Nencia naar een banket gaat”, zoo schrijft Barberino, „dan schikt zij zich zóó op, dat zij een parel gelijk, verft zich, blanket zich . . .”

Ook reukwerken waren in de mode, wellicht meer dan dragelijk was.

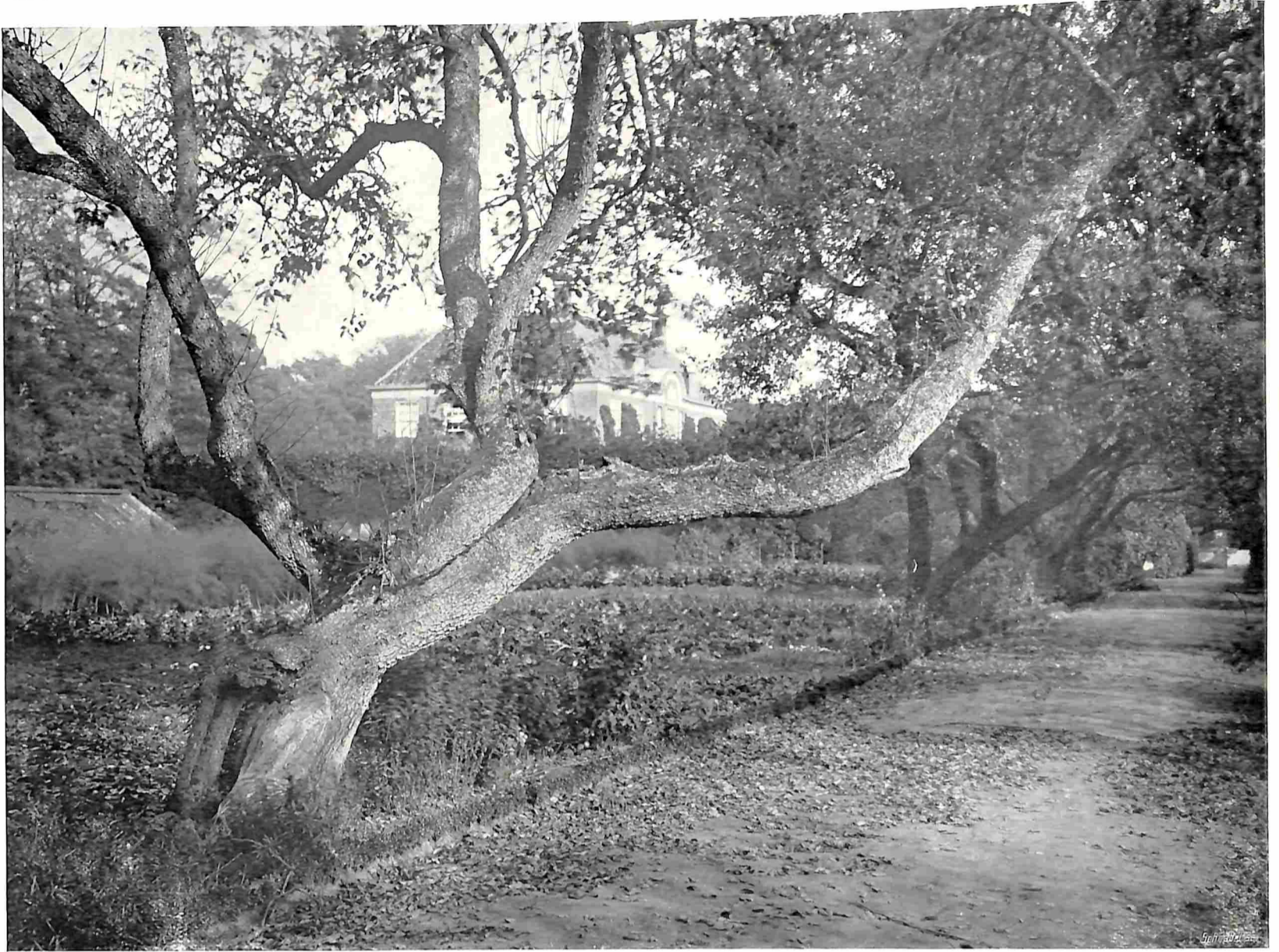
In den dialoog van Alessandro Piccolomini: Della bella creanza delle donne, zegt Margherita, dat haar zuster Bianchetta zooveel reukjes door elkaar gebruikte, dat het in haar buurt haast niet uit te houden was en Bandello geeft in een zijner novellen zelfs een beschrijving van een jongeling, die zich van top tot teen geparfumeerd had met een mengsel van muskus, amber en andere kostbare reukstoffen, zoodat men hem rook per tutta la contrada. Magister Buoncampagno beweert eveneens, dat in de XIIIe eeuw ook jongelingen vaak hun gelaat blanketten.

De commentator van Dante, Benvenuto d'Imola, geeft een voortreffelijke beschrijving van de kunstvaardigheid der Italiaansche vrouwen om de leemten der natuur aan te vullen. „Geen kunstenaar ter wereld”, — zoo schrijft hij — „heeft zooveel gereedschappen, zooveel verschillende instrumenten en zooveel hulpmiddelen, als de Florentijnsche vrouwen bezitten, om hun lichaam te verfraaien. Zij zijn niet tevreden met hun natuurlijke bevalligheid, maar trachten er steeds nog iets aan toe te voegen en het is bijna niet te gelooven, hoeveel kunstmiddelen zij bezigen, om de fouten der natuur te verbergen. Zij dragen dikke zolen om langer te schijnen, is hun teint te donker, dan gebruiken zij wit blanketsel, is deze te bleek, dan helpen fleurige kleurstoffen. Zij weten er ook raad op, om hun haren een lichte kleur te geven, hun tanden als ivoor te doen blinken, de taille slank te maken, kortom, elk lichaamsdeel behandelen zij op kunstvaardige wijze”.

Aldus schildert Aeneas Sylvius Piccolomini het portret van een schoone vrouw in zijn roman: „Storia di due amanti”: „Lucrezia, de slankste van allen, had een weelderigen haardos van gouden kleur, een blank en hoog voorhoofd, zonder één rimpeltje. Haar wenkbrauwen, fijn geteekend en gescheiden van elkaar, omlijstten als een boog haar oogen, die zóó straalden, dat zij elkeen, die er in zag, verblindden als de zon. Wanneer zij lachte, vormden zich in haar wangen twee kuiltjes, als het ware bestemd om er een kus op te leggen. Haar mond was klein, haar lippen schenen van bloedkoraal.

Het is te begrijpen, dat de vrouwen bij hun opschik sterk overdreven en de stedelijke verbodsbepalingen, die aan de overdaad paal en perk wilden stellen, bereikten slechts ten deele hun doel. De politiek der vrouwen in zulke gevallen is juist weergegeven door een prediker uit Vlaanderen, die zeide, dat de schoonen gelijk waren aan slakken, die bij het hooren van onraad, de horens in hun huisje borgen, maar wanneer het alarm over was, weer den kop uitstaken met horens nog langer dan tevoren. Bedreigd door verbodsbepalingen tegen het dragen van zijde, atlas, fluweel, brocaat, paarlen, guirlandes van goud en zilver, verborgen de Sieneesche donna's hun horentjes, maar wanneer de eerste indruk van het verbod verflauwd was, schikten zij zich nog weelderiger op.

(Wordt vervolgd)

EIND OCTOBER — DE BLADEREN VALLEN

VALLENDE BLADEREN

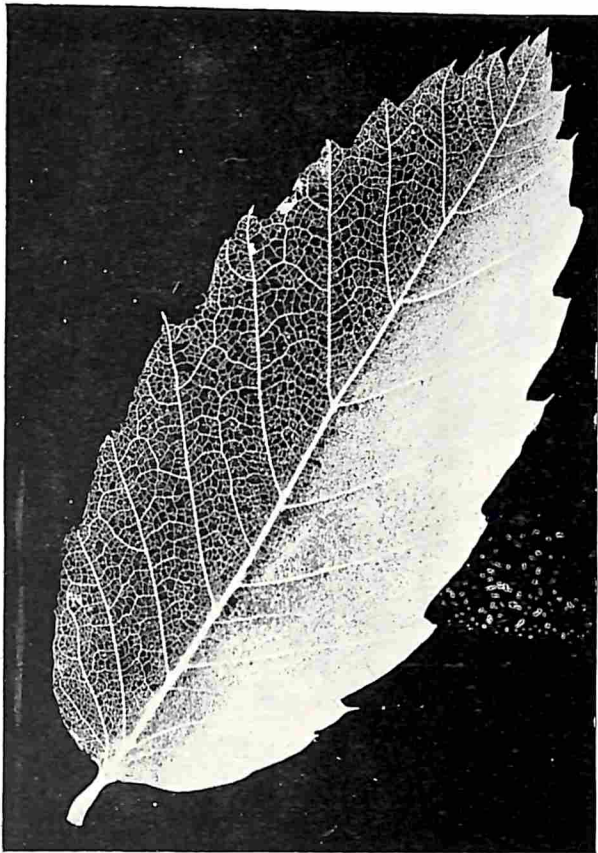
DOOR M. HOEN

..... het geloof vervloog tot vocht, tot lucht, tot niets, de nerven bleven in den taaien rand gehecht, een kantwerk, goudig bruin, een kantwerk dat zichzelf daar langzaam spon, waardoor je dan je hand, je blauwe schrift, je rose vloei kunt laten schemeren, tooverachtig mooi...."

Uit „Avontuurtjes“ door CARRY VAN BRUGGEN.

HET begint met enkele blaadjes. Onzichtbaar, niet opvallend tusschen de duizenden groene in de nog volle kroon, gaan ze eind Augustus verkleuren. Vuurrood eerst, daarna geel en geler, totdat een late najaarszon takken en twijgen in gloed zet. ☼ Struiken en planten staan al met bessen en zaad beladen en het riet langs vaartkanten en plassen is rijp geworden, verkleurde van geel tot lichtbruin en eindelijk oud geworden, kreeg het zilvergrijze halmen. Dan werd het maaitijd, maaitijd van het gerijpte riet, die de zomerherinnering aan vogel en insectenleven deed wegsikkelen en op groote bossen te drogen legde. ☼ Maar langer dan de planten en het riet rekken de boomen hun herfstleven en zoolang rukwinden en regenbuien wegblijven, omhullen de goudverkleurde bladeren de donkere kroon. Meestal is midden October de mooiste tijd voor herfstkleuren, vooral als een zonnige herfst volgde op een zomer die niet al te vochtig was. In het midden van de maand September is er meestal buiten nog niet heel veel van kleuren te merken. Dan is de Haarlemmer Hout nog groen, slechts beginnen hier en daar de kastanjeboomen, wat doorzichtig te worden, en krijgen de bladeren een bruin kantje, maar langs den wegrand beginnen toch de bladeren zich op te hoopen en ook de iepen langs de stadsgrachten beginnen eerder dan op het land. Trouwens, iedere boom heeft zijn eigen herfstmanieren De Noorsche Ahorn, in de lente met mooie gele bloemtrossen prijkend, heeft met den Amerikaanschen eik misschien wel de mooiste kleuren, maar ook onze gewone ahorn of eschdoorn met het tweevleugelig zaad krijgt prachtig heldergele herfstbladeren, vlekkelig zwart bestippeld. Vroeger meende men dat die vlekken veroorzaakt werden door dauwdruppels die als brandgla-

zen zouden werken en de zon op deze wijze de prachtig gele bladeren zou bederven. Maar sinds jaren weet men nu dat een zwam, die op het welkend blad groeit en zich bij het afvallen verder ontwikkelt, deze zwarte stippels veroorzaakt. ☼ De platanen met hun mooien geschilferden stam krijgen leerachtige bladeren, de ronde lindekronen worden vlekkelig groengeel, evenals de kastanje, omdat niet alle bladeren tegelijk verkleuren, maar de esch verandert van donkergroen in purper en de eiken en beuken worden tenslotte warmbruin van kleur. ☼ Als om den uitgang van den zomer te vieren, hebben de boomen zich getooid met hun kleurenpracht, wisselend van goudgeel tot donkerrood, om dan te verdorren, te verdwijnen totdat de volgende lente weer de teergroene bladpropjes uit de donkere takken te voorschijn haalt. Dit schijnbaar sterven van al het leven in den winter en de wedergeboorte in het voorjaar is de eeuwige wisseling der natuur, veroorzaakt door een wijze en wondelijke wet. Wijs en wonderlijk. Want de boomen laten hun bladeren niet vallen omdat het zoo koud wordt, maar voordat de wintersche koude haar intrede heeft gedaan. Reeds in het begin van October, soms nog eerder, ontstaat er onderaan den bladsteel een laagje bijvormt van blad en boom en zóó is gevormd, dat het door een geringe verandering in den vochtigheidstoestand van de lucht verschrompelt of door een nachtvorst barst en zoo de scheidingsvlak uit kurkcellen en daar dit laagje in het midden doorscheurt, is de wond, veroorzaakt door het loslaten van het blad, dus direct gesloten. Bij den beuk is dit echter niet het geval, daar gaan de cellen pas verkurken wanneer het

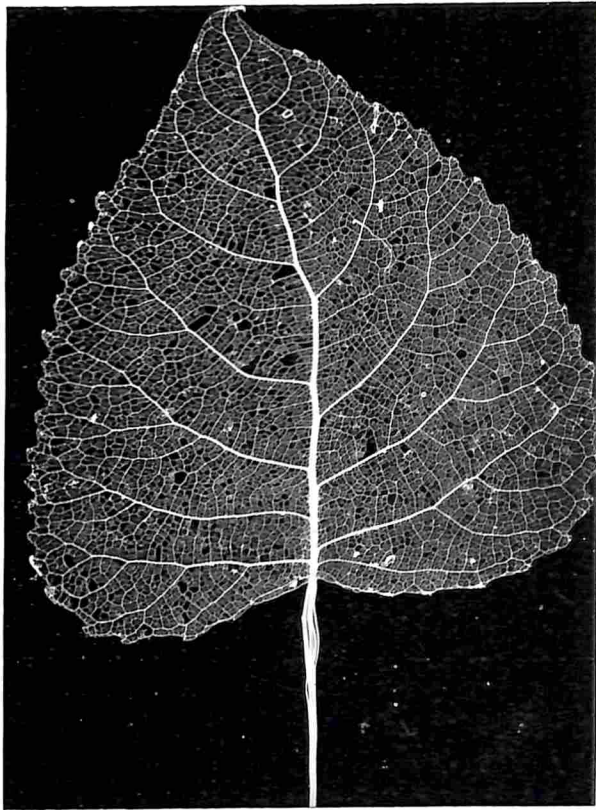

BLAD VAN DE TAMME KASTANJE. HALF VAN HET BLADMOES ONTDAAN

het scheidingslaagje heeft gevormd, daar dit wat later gebeurt. Dit is dan ook de reden waarom zoo diep in den winter het ritsele dendorree eikenloof tusschen de takken blijft hangen. ☞ Maar voordat al de bladeren zijn afgevallen, liggen te dorren en te rotten op den bodem van het bosch, zijn de voornaamste voor den boom voedselrijke bestanddeelen in veiligheid gebracht. In stam en takken worden zij bewaard tot het volgend voorjaar, wel niet in denzelfden vorm, waarin ze in het blad voorkwamen, maar toch zoo, dat zij bij het uitloopen der boomen weer opgebouwd worden en opnieuw in dienst van lucht en licht komen te staan. Het is het voedsel, dat in den loop van den zomer is gemaakt. Met behulp van het zonlicht, dat tusschen de kruinen speelde, het water, opgezogen uit den donkeren grond en het bladgroen maakten de bladeren uit het koolzuur der lucht, dat door millioenen gaatjes, de huidmondjes, in het blad kon binnendringen, het voedsel, dat voor mensch en dier van zoo groote beteekenis is, n.l. suiker en zetmeel. En het zijn deze suikers en dit zetmeel, enkele zouten en de groene kleurstof van het blad, het werkzame bestanddeel bij de voedselbereiding, die in den nazomer uit de gekleurde bladeren worden getransporteerd. En dit transport van het voor den boom zoo kostbare voedsel geschiedt natuurlijk voordat het laagje kurkcellen is gevormd, zoodat, wanneer October nadert, alles voor den langen winter veilig is opgeborgen. Slechts de gele kleurstof, weinig belangrijk, wat oxaalzuur en andere stoffen, verdwijnen met de vallende bladeren. ☞ Deze bladerval van onze boomen in den Herfst, in tegenstelling met het altijd groen blijven der boomen en struiken in zuidelijker streken, is een aanpassing aan het klimaat der gematigde zône, natuurlijk veroorzaakt door de wisseling van zomer en winter. Een aanpassing, niet zoozeer aan de koude van het winterklimaat, als wel aan het gevaar voor uitdroging, dat onze boomen in den winter bedreigt. Immers wanneer de bodem bevroren is, is het voor den wortel onmogelijk het noodige water uit den grond op te zuigen, dat toch een levensvoorwaarde is voor iedere plant. De blâren zouden al hun vocht verliezen, nieuwe watertoevoer bleef uit en ze zouden verdrogen en verwelken, wat de dood voor den boom zou beteekenen, want zonder blad geen boomleven. Natuurlijk zouden ze bij het gevaar voor uitdrogen ook nog de kans loopen te bevriezen, maar uit het feit dat de toebereidselen voor den winter al zoo vroeg worden gemaakt, moeten we toch wel conclusie trekken dat het niet de koude is, die het vallen der bladeren veroorzaakt. Bovendien vinden wij ook in de tropen talrijke bladwisselende boomen die, natuurlijk niet zoo opvallend als in onze streken, tegen den moesontijd hun loof verliezen en weer uitloopen in den volgenden regentijd. Ook beginnen de boomen op droger standplaats en na een drogen

blad gevallen is en eerst in December is het wondvlak geheel gesloten, hoewel de vaten dan wel reeds eerder met allerlei stoffen zijn verstopt, zoodat toch de boom geen beschadigenden invloed van buitenaf ondervindt. Bij eiken gebeurt het wel, dat het blad reeds doo d o o is vóór zich

zomer eerder te verkleuren dan wanneer het najaar vochtig is. Dat onze naaldbomen wel groen blijven in den winter, wordt veroorzaakt doordat de naaldeneen dikke, stevige opperhuid bezitten, die weinig waterdamp doorlaat en deze boomen daarom geen gevaar loopen te verdrogen. ☞ H o o g s t -

BLADSKOLET VAN DEN POPULIER

waarschijnlijk is nu, volgens proeven van Wiesner, de directe oorzaak van den bladerenval een verandering in de hoeveelheid licht die den boom dagelijks bestraalt, dus het korter worden der dagen. Wiesner heeft onderzocht dat er zelfs boomen zijn, die, zooals b.v. de ahorn en de paardekastanje, in Augustus al hun bladeren beginnen te verliezen, de paardekastanje zelfs wel dertig procent. Maar de proeven die hier de oplossing moeten geven, zijn altijd moeilijk te doen, omdat men met boomen en struiken in de natuur nu eenmaal niet makkelijk experimenteert en waarschijnlijk zullen er wel verschillende omstandigheden te samen oorzaak zijn van het vallen der bladeren. ☞ Eenmaal afgevallen, liggen de bladeren eerst nog een tijdlang gaaf op den bodem van het bosch, vooral de gele bladeren van den eschdoorn met de zwarte stippen er op blijven nog een tijdlang goed, maar dan begint het groote verrottingsproces, dat jaren kan duren en dat uit de gevallen blaren weer vruchtbaren boschgrond maakt. Want hoewel een plant wel zelf organische stoffen als suikers en zetmeel kan opbouwen, kan hij ze niet uit den bodem halen en wanneer nu de bladeren met hun organische reststoffen zoo bleven liggen, zouden de boomen er in de toekomst weinig aan hebben. Maar de bodembacteriën zorgen voor de afbraak, zoodat na verloop van tijd alle resten zijn verdwenen en in die zuren en zouten zijn ontleed, welke voor het leven van de planten belangrijk zijn. Als een arbeidsverdeling in een fabriek is het werk van deze bacteriën. Niet één enkele soort splitst het eiwit, dat in de planten overbleef, maar verschillende soorten zijn er noodig om het geweldig ingewikkelde samenstelsel van stikstofverbindingen, dat eiwit heet, te ontleden en tenslotte zorgen de nitriet- en nitraat-bacteriën voor de eenvoudigste verbindingen die weer door den wortel opgezogen worden. Zelfs zijn er bacteriën die de cellulose verteren, zoodat dan na verloop van tijd het heele blad is verdwenen. Het allereerst echter verdwijnt het bladmoes, het bladgedeelte tusschen de nerven, en in deze bladskeletten kunnen wij bij de bladeren der verschillende boomsoorten prachtig het verloop van de nerven, de vaatbundels en hun vertakkingen volgen. ☞ Maar tenslotte verdwijnen in diepere lagen ook deze bladskeletten en wordt alles een ondefiniceerbare massa. Dan is de kringloop der natuur gesloten en wat eens door licht en lucht was opgebouwd weer afgebroken om opnieuw als voedsel voor de plant te dienen.

KONING FRIEDRICH WILHELM IV van Pruisen werd tijdens zijn laatste ziekte behalve door den beroemden Prof. Schönlein, zijn lijfarts, ook door den specialist Dr. Weisz behandeld. De Koningin wenschte ook Dr. Nix uit München in consult te roepen, maar Schönlein had daar geen ooren naar, want, zei hij, het ging toch niet aan om de bulletins te onderteekenen: „Schönlein. Weisz. Nix.”

EEN HALVE LIGGENDE APPELSNOER IN BLOEI LANGS HET PAD

VRUCHTBOOMEN IN DEN SIERTUIN

DOOR P. J. SCHENK

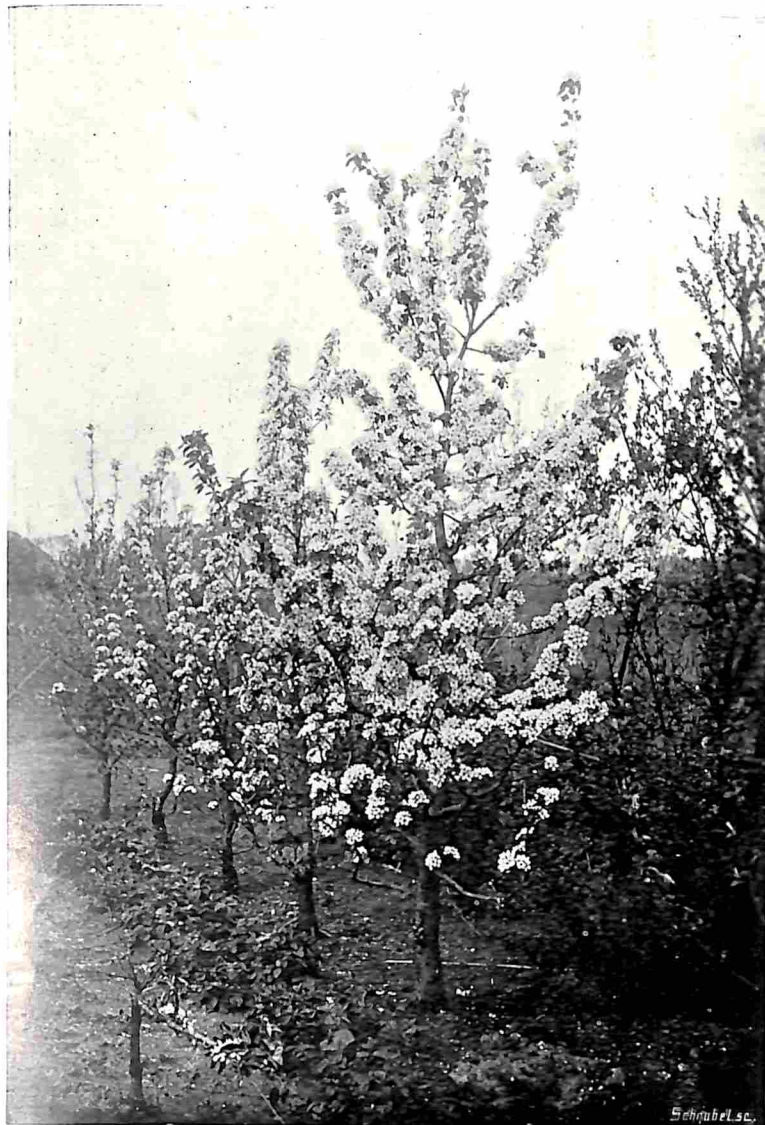
APPELS EN PEREN

IN het vorige artikel heb ik aangetoond, welke groote plaats het fruit in onze samenleving inneemt, waaraan ik vasthaakte een pleidooi voor het aanplanten van vruchtboomen in den siertuin. Ik ging daarbij uit van den appel- en pereboom en al ligt het in de bedoeling om ook andere vruchtboomen en struiken recht te laten wedervaren, in dit artikel zal ik mij moeten beperken tot nadere bijzonderheden omtrent de appels en de peren, opdat onze lezers niet met de aanbeveling tot aanplanting alleen blijven staan, maar werkelijk bovendien eenige voorlichting ontvangen. ☞ In de eerste plaats zullen zij het als een moeilijkheid ondervinden de voor hun tuin goede soorten te kiezen uit het vele, dat in de prijscouranten wordt aangeboden. ☞

Deze keuze is inderdaad niet gemakkelijk, want men moet rekening houden met den smaak van de huisgenooten, met den vorm der boomen in verband met de beschikbare ruimte en tenslotte met de aanbevelingen van de kweekers, wier prijscourant men bestudeert. Maar met een beetje geduld zal het toch wel gelukken tot een besluit te komen. En dan . . . Dan legt men het lijstje voor aan den vakkundigen leverancier, opdat hij er zijn oordeel over kan geven, dat, men eische dit, niet gegrond moet zijn op den leverbaren voorraad, maar op de belangen van den cliënt. Men kieze dus een goeden kweeker of een vakkundige als raadsman. ☞ De fruitteeltkundige zal bij het geven van zijn advies rekening houden met verschillende omstandigheden, waaraan de liefhebber niet denkt en dikwijls ook niet kan denken bij het bepalen zijner keuze, omdat het bestaan dier factoren hem onbekend is. Van grooten invloed op het resultaat, dat men later zal bereiken, zijn bijvoorbeeld de ligging van het terrein, de grondsoort, de waterstand, die van belang zijn ten opzichte van kans op nachtvorst, grondbewerking en bemesting en, met het klimaat, op den groei van de boomen, hun gezondheid en hun dragen van vruchten. ☞ Van hoe groote beteekenis dit alles is, kan wel het best worden aangetoond door het feit, dat het niet mogelijk is een voor gehèel Nederland geldend sortiment samen te stellen. ☞ Om aan dit bezwaar tegemoet te komen, heeft b.v. de afdeling Zeeland van de Nederlandsche Pomologische Vereeniging vorig jaar een variëteiten-commissie ingesteld, die tot taak heeft de leden, dat zijn dus nagenoeg uitsluitend fruitkweekers en fruittelende liefhebbers, voorlichting te geven bij de variëteitskeuze. Zij heeft in een verslag over 1932 haar oordeel gegeven omtrent appels, peren en pruimen, dat over kersen en klein fruit volgt later. ☞ Ik vermeld deze dingen met opzet. Niet om de lezers van deze artikelen af te schrikken van het aanplanten van vruchtboomen, maar om goed te laten uitkomen, dat zij in mijn opstellen niet moeten lezen een aanbeveling om min of meer fruitteler te worden. ☞ Want dan, maar ook eerst dan, moeten aan de te kiezen variëteiten eischen worden gesteld, die eenigen waarborg geven voor het rendabel worden van de aanplanting. Dat hieraan zeer veel is gelegen, is wel duidelijk, als men slechts bedenkt, dat de teler een kapitaal in den grond steekt, terwijl hij pas na eenige jaren bemerkt, of dit rente zal opbrengen. ☞ Men beschouwe het voorgaande dus als een waarschuwing tegen mogelijke, ondoordachte plannen, die ik meende niet achterwege te mogen laten. Maar ook als een kijkje in de moeilijkheden, waarmee onze fruittelers hebben te kampen, waarvoor ik hoop te bereiken, dat men hen steunt, door Nederlandsch fruit te verlangen. Hierdoor stelt U een tak van tuin- en landbouw in staat, om door het uitvoeren van bestrijdingsmaatregelen te zorgen voor een voldoende hoe-

HOOG STAANDE SNOEREN LANGS EEN PAD

TOT ONREGELMATIGE PYRAMIDE UITGEGROEIDE APPEL-
SNOER IN BLOESEMTOOI

veelheid eerste kwaliteit appels en peren. ☼ We laten hier-
mee de beroepsfruitteelt rusten en ik kom terug op mijn
oude aanbeveling om in den siertuin ooftboomen te
planten. Hier toch kan feitelijk van mislukking geen sprake
zijn, als men er slechts niet toe overgaat om hier of daar
op de markt of aan de deur vruchtboomen te koopen,
hetgeen men wel het allerm minst moet doen van onbekende
venters. ☼ Dat deze artikelen thans verschijnen, vindt
zijn oorzaak in het feit, dat men vruchtboomen bij voor-
keur in het najaar plant. De boomen hebben dan nog ge-
legenheid vóór den winter aan te wortelen. Wordt het te
laat in den tijd, dus als de grond te nat en te koud is en als
de boomen ook den wortelgroei hebben gestaakt, dan dient
men te wachten tot het voorjaar. In geen geval plante men
in een met sneeuw bedekten of bevroren grond. ☼ Vóórdat
de boomen in de aarde worden gezet, kort men al te zware
of te lange wortels in en snijdt men eventueel beschadigde
of gekneusde wortels af, waarbij wordt zorg gedragen, dat
de snijwonde zoodanig wordt gemaakt, dat zij aan den on-
derkant is en dus op den grond rust. Hierdoor wordt het
sluiten van de wonde en het vormen van een verlenging van
den ingesneden wortel bevorderd. ☼ Het plantgat moet véél
ruimer zijn dan de wortels behoeven om er ruim plaats in
te vinden. De grond moet diep los gemaakt zijn. Bevindt
zich in den grond een oerbank, dan moet deze stellig worden
gebroken, liefst in den geheelen tuin, maar althans in een
zóó groote omgeving van den te planten boom, als hij later
met zijn takken zal beslaan. De aarde in het plantgat moet
met goeden, verteerden natuurmest worden voorzien, maar
men moet zorg dragen, dat de wortels er niet mee in directe
aanraking komen. Later kan men door toediening van kunst-
mest zorgen voor voldoende en juiste voeding van de boomen,
die het eerste jaar hieraan nog geen behoefte moeten hebben.
☼ Bij het planten spreidt men de wortels zorgvuldig uit in
hun natuurlijke ligging en strooit er de fijnste aarde zoodanig
tusschen, dat geen worteltje hol ligt. Men zet den boom zoo
diep, dat de wortelhals, dat is de plaats, waar de eerste wort-
tels ontspringen, niet meer dan een paar centimeters onder

de oppervlakte van den omgeevenden grond komt. Er moet
echter terdege op worden gerekend, dat de los gemaakte grond
nog zal zakken, zoodat men feitelijk op een heuveltje moet
planten. Dit is des te meer noodig, naarmate de grondwater-
stand hooger is en de bodem stijver. Aanwateren is zelden
noodig, maar goed aantrappen daarentegen steeds en des te
beter, naarmate de grond lossen is. Waar noodig, zet men
bij het planten een stok tusschen de wortels om den boom
aan vast te binden. Dit moet altijd zoodanig worden gedaan,
dat de boom in de dikte kan groeien zonder in te snoeren
en bij het zakken zich op te hangen. Het bindmateriaal mag
ook niet schuren en aldus wonden veroorzaken, die moeilijk
genezen en aanleiding kunnen worden tot het optreden van
kanker. ☼ Het lijkt zoo een heel lastig werk om boomen
goed te planten, maar in de practijk valt het zeer mee, als
men slechts een weinig oog heeft voor hetgeen er na het
planten kan gebeuren. Ik laat het bij de boven gegeven aan-
bevelingen, in het vertrouwen, dat de liefhebbers, die nog
moeilijkheden zien, hun licht opsteken bij deskundigen of het
werk laten uitvoeren en daarbij toezien, om het te leeren
naar het voorbeeld. ☼ Bij het planten snijdt men de een-
jarige scheuten tot ongeveer de helft van de lengte terug.
Zooals bekend is, snoeit men altijd met een korte, schuine
snede, even boven een knop, aan de achterzijde van den
scheut, het scherpe mes inzettend. Later wordt liever niet
méér gesnoeid dan noodig is om den boom vorm te geven,
dan te veel te snijden. Alleen vormboomen moeten jaarlijks
worden gesnoeid volgens de z. g. beredeneerde snoeiwijze.
Het is onmogelijk deze in een artikel zoodanig te beschrijven,
dat de leek er een compas aan heeft, waarop hij kan zeilen.
Ik raad liever aan een boekje te koopen, b. v. „Hoe snoei
ik mijn vruchtboomen” door L. C. Muyen. ☼ Het spreekt
vanzelf, dat men voor de te planten vruchtboomen een goede
plaats moet uitzoeken, dus zoodanig, dat zij er nu en in de
toekomst ruimte hebben om zich naar hartelust te ontwik-
kelen, in het onbestreden genot van licht en lucht en zon.
Er moet dus degelijk rekening worden gehouden met de ont-
wikkeling van de boomen. De eene variëteit behoeft meer
ruimte dan de andere, peren over het algemeen minder dan
appels. Kroonboomen meestal meer dan struiken, die weer

EEN HOOGSTAMPEER IN VOLLEN BLOEI

meer ruimte nabij den grond vragen. Boomen op wild veredeld groeien breeder uit dan zulke op zwak groeiende onderstammen. We mogen echter wel als regel stellen, dat de liefhebber voor zijn siertuin vooral van de laatste gebruik maakt en, als hij plaats meent te hebben voor kroonboomen op hooge of halve stam, zijn leverancier raadpleegt alvorens een sterk groeienden boom te planten. Bedenk, dat appels in boomgaarden op 8 tot 12 meter uiteen moeten staan; hieraan heeft de lezer eenig houvast bij de beoordeeling of er voor zoo'n boom in zijn tuin wel ruimte aanwezig is. ☼ Hiermee zijn we aangeland bij het vraagstuk van den te kiezen vorm. Deze zal voor het grootste deel der gevallen moeten worden bepaald door de beschikbare ruimte in den tuin. Heeft men een vrij groot gazon, dan is er niets tegen daarin een kroonboom te planten als „pièce de milieu”, hetzij een bolvormig groeienden appel of een meer pyramidaal omhoog schietenden peer, hetgeen afhankelijk kan worden gesteld van den vorm van het huis en eventueel van de verdere omgeving. In heestergroepen kan men struiken aanplanten, mits zij vrij worden geplaatst en ook op den duur ruimte behouden. Ook achter borden kan plaats zijn voor struiken. Kortom, er zijn vele plekjes te vinden, waar een vruchtboom kan staan als sierboom, die in den zomer of in den herfst nog verrast met smakelijke appels, peren, kersen of pruimen. Men moet hier geheel naar omstandigheden handelen, met een blik, die op de toekomst is gericht. ☼ Zoo zal het kunnen voorkomen, dat men eigenlijk geen flinke ruimte voor later kan garandeeren, terwijl men toch met mij van meening is, dat het aanbeveling verdient eenige vruchtboomen in den tuin te brengen. Welnu, dan staan de vormboomen ten dienste. De eenvoudigste vorm is wel die van den snoer, waarvan de staande m. i. de voorkeur verdient als de natuurlijkste en de gemakkelijkste. Men zal verbaasd staan, hoeveel boomen in dezen vorm men op een betrekkelijk klein terrein langs de paden kan planten en hoeveel meestal goed gevormde vruchten men reeds in het eerste jaar kan plukken. Men kan vele variëteiten kiezen, hetgeen ook een overweging kan zijn, die doorslag geeft. De snoei is vrij eenvoudig, afsterven van gesteltakken, die men niet kan missen zonder gaten te zien ontstaan, komt niet voor, hoogstens kan men de onderste takjes verspelen en de snoeren op stammetjes zien komen te staan. Een bezwaar is alleen, dat, hoewel de aanschaffingskosten per stuk geringer zijn dan die van kroonboomen en zware struiken, deze door het groote aantal oploopen. Maar hieraan ontkomt men niet door andere vormen van plat geleide boomen te kiezen, omdat deze per gesteltak ongeveer evenveel kosten als een snoer. ☼ Behalve de staande heeft

DE SCHOONHEID VAN DEN ACHTERHOEK. DE MARKT MET STADHUIS TE GROENLO

men ook liggende snoeren, die niet zoo gemakkelijk in onderhoud zijn en de beschikbare ruimte veel minder economisch innemen. Bovendien zal menigeen den vorm al te onnatuurlijk vinden. ☼ Staande snoeren kan men na jaren van boven bijeen doen groeien tot een overdekt pad. Men heeft dan echter een ijzeren of houten geraamte noodig, waarop de boomen in de eerste jaren worden geleid. Als de takken eenmaal dik genoeg zijn, kan dit desnoods vervallen. De behandeling van de boomen wordt hierdoor evenwel moeilijker, maar men kan er dit soms voor over hebben. Wil men aan-

stonds zulk een overdekt pad maken, dan doet men goed dit den leverancier mee te deelen, opdat hij de hiervoor meest geschikte boomen aanbeveelt. ☼ Tenslotte een warme aanbeveling om daar, waar men hiertoe gelegenheid heeft, niet te vergeten een leiboom tegen een geschikten muur te planten. Bij lage huizen, met ver overspringend dak, is het niet mogelijk om hoog opgroeiende boomen te planten, men denke hieraan wel. Al te warme muren en schuttingen geven niet zelden aanleiding tot klachten over het optreden van parasieten en in ieder geval zorg men voor latwerk, dat ver genoeg van den muur staat om luchtwisseling achter de boomen toe te laten. Hoe mooi en artistiek een begroeide muur kan zijn, zegt U een der afbeeldingen, die mijn artikel aanvullen, waar ik te sober was, uit vrees al te technisch te worden. ☼ Kijkt U eens in Uw tuin of er plaats is voor een of meer vruchtboomen en bestudeert U eens een catalogus?

VRUCHTBOOMEN IN DEN SIERTUIN. VEELBELOVENDE BLOESEMWEELDE VAN EEN OUDEN MOREL TEGEN EEN GEVELMUUR

DE WATERMOLEN VAN BORCULO AAN DEN BERKEL

DE SCHOONHEID VAN DEN ACHTERHOEK

DOOR JAC. GAZENBEEK

IV

NA onze rondzwervingen in de omgeving van Winterswijk spoeden we ons weer naar zoo'n echt, oud-Graafschapsch stadje: Groenlo of Grol, dat — kan het anders! — ook alweer een geduchte vesting was in vroeger eeuwen. ☼ Grachten en wallen getuigen nog van die dagen; prins Maurits was indertijd zeer gesteld op het bezit der veste en zijn broer Frederik Hendrik sloeg zijn merkwaardig beleg voor de stad, wat niemand minder dan Hugo de Groot aanleiding gaf tot het schrijven van zijn werk „Over het beleg van Grol”. ☼ De kerk te Groenlo is van zeer ouden datum en ook in de straten treft men hier en daar nog oude geveltjes aan. ☼ Groenlo ontstond aan een der oude Hessenwegen, die uit Duitschland naar de Hollandsche steden voerden en die ook op de Veluwe hun sporen achterlieten. ☼ Staande bij zijn machtige kronkels, die wegijlen naar den horizon of verloren gaan in blauwe boschschemering, ziet ge in uw verbeelding de groote wagens aanrollen. ☼ Rechttuit trekken ze, dwars over de heide en dan weer door donkere dennenbosschen, ze gaan door regenneveld of wintersche stormen met hun zware paarden. Hoor! de zware haambellen klingelen met zilveren klank en de blauwgekielde voerlieden gaan onverstoord verder, recht op hun doel af, soms pleisterend bij de eenzame herbergen, die verzezen langs de baan. ☼ En wij, kinderen dezer eeuw, tijd van snelheid en onrust, staan bij deze oude sporen en peinen over dat verre, onherroepelijke verleden met z'n bekorende romantiek . . . ☼ Bij Eibergen komen we in het stroomgebied van den Berkel, die we Westwaarts zullen volgen. ☼ Klokman, die zoo welwillend was verschillende waardevolle gegevens te onzer beschikking te stellen, zegt, dat juist in deze streek de oudste bewoners van den Achterhoek geleefd moeten hebben. Talrijke urnen, die opgegraven werden in den loop der jaren, geven grond aan die bewering. In Olden Eibergen zou omstreeks 800 reeds een houten kerk gestaan hebben temidden van de hoeven der vrije Saksen en zoo is dit stadje belangrijk genoeg om gekend te worden. ☼ Eibergen was eenmaal de standplaats van den bekenden predikant-dichter Sluyter, met wiens poëzie de moderne jeugd van thans vermoedelijk niet dwepen zal, maar die voor de menschen der vorige eeuw nog wel van belang was. ☼ Ik herinner mij, dat ik mijn vader vroeger meermalen gedichten van den Eibergschen dominee hoorde citeeren en daaronder waren zoowel godsdienstige liederen als meer huiselijke poëzie. ☼ Wanneer moeders verwijtend oog als zoovele malen te-

voren over de groote werktafel ging, waar een grandioze verwarring van boeken, teekeningen e.a. paperassen zich dagelijks hooger opstapelde of wanneer de asch van pijp en sigaar niet neerkwam waar ze behoorde, klonk het: „Och — denk eens aan Sluyter! Die zei: „Waer toe 't gewasch, geplasch, geplaer Waer toe al 't boenen, voor als naer? Al 't vagen, ragen, al 't gewrijf. Dat geen ding ongeplaegt en blijf? Het hoëft soo net niet, dat het kraekt. Het hoëft soo reijn niet, dat het blaekt. Een stofje maakt ons niet vervaert, Wij sijn doch sêlve stof en aerd”.

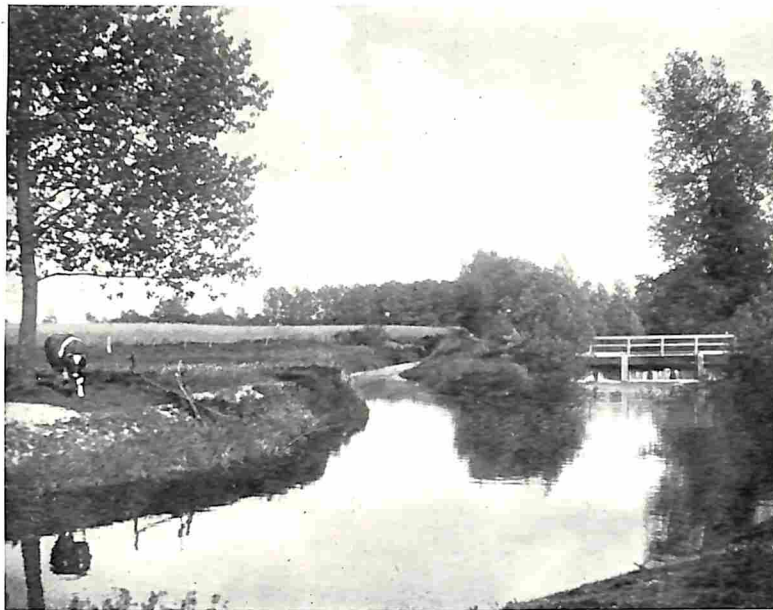
☼ Neede met zijn schilderachtige dorpskerk en den robusten toren vraagt thans onze aandacht. En in deze laatste is bezienswaardig de Piëta, welke met nog andere stukken beeldhouwwerk geplaatst is onder den toreningang der kerk. ☼ Genoemde stukken werden bij een omvangrijk herstel der Ned. Herv. kerk in den ondergrond ontdekt. Deskundigen roemen vooral de Piëta als een pracht-

stuk met hooge kunstwaarde en men acht de verschillende vondsten afkomstig uit den tijd van den Beeldenstorm. Alsdan zouden ze in de kerk begraven zijn geworden. ☼ Tot voor jaren was Neede een eenvoudig dorp, waar de bevolking als bron van verdienste hoofdzakelijk de weverij (als huisindustrie) beoefende. De nieuwe tijd bracht ook hier een volslagen ommekeer: moderne textielfabrieken verzezen en ook op ander terrein werd vruchtdragende actie ontplooid. (Wij denken b.v. aan toerisme en vreemdelingenverkeer) ☼ De merkwaardige Needsche berg levert het leem voor de steenbakkerijen aan zijn voet. Dat deze klei ook alweer een geschiedenis heeft, die tot oeroude tijdperken terug gaat, wordt duidelijk, als men denkt aan de voor-

IN DE BOSSCHEN VAN HET LANDGOED ENGBERGEN BIJ GENDRINGEN (EIGENDOM DER GEMEENTE)

werpen, die bij het afgraven werden gevonden. Walvisch-wervels, geweien van reusachtige herten, schelpen en urnen kwamen voor den dag. ☼ Onzen tocht langs den Berkel met zijn fraaie landschappen voortzettende, komen we in Borculo, destijds (1925) zoo deerlijk getroffen door de ongunst der elementen, maar sindsdien ook herrezen door de energie der eigen inwoners en de spontane medewerking van tallozen in den lande. ☼ De architecten, die hier werkten en het gemeentebestuur, dat zulke blijken gaf van voortvarendheid, moeten wij dankbaar zijn voor hun prestaties, want veel schilderachtig schoon werd nog behouden of kon herrijzen. ☼ Alleen reeds de wederopbouw van de groote kerk en toren, dateerend uit de 16e eeuw, is een keurig stuk van restauratie. ☼ Den schilderachtigen watermolen aan den Berkel dienen wij afzonderlijk te vermelden als een van de representanten der oude garde. ☼ De geweldige boerenbruiloften, waar dikwijls honderden gasten aanzaten en die in deze omgeving evenals in den overigen Achterhoek en in Twenthe zoo populair waren, gaan meer en meer tot de zeldzaamheden behooren. ☼ De soms wonderlijk uitgedoschte „brulleftsneugers”, die de buurt-

DE BERKEL BIJ EIBERGEN

schappen afliepen om de gasten tot het festijn te noodigen, ze worden zeldzamer en met hen de typische gebruiken en eeuwenoude functies, waaronder we die van nachtwacht en omroeper (klepperman) zeker ook kunnen rekenen. ☼ Het is misschien niet onaardig hier een dier dichtelijke uitnoodigingen te laten volgen, die de brulleftsneugers bij 't uitoefenen van hun „naober” plicht aan de deuren der invités ten gehoor brachten:

„Goên dag!

Hier stao 'k op minen staf
En wet neet wat ik zeggen

[mag . . .

Noe wet ik, wat ik zeggen mag.

Hier stuurt mi N.N. asbrugem

En N.N. as de broed,

En die neuget oe der oet

Margen vroe um tien uur

Op tien, twaalf tonnen bier

En zes, acht aom jenever”.

Deze uitnoodiging werd besloten met het verzoek:

„Vroegje kommen en late blie-

[ven,

En oe met den drank grieve;

En wat ik hebben vergetten

Dat zult de brugem en de

[broed verbeteren”.

☼ Borculo was vroeger een voorname heerlijkheid en had zelfs een eigen zelfstandige Ridderschap. Behalve Borculo en Eibergen behoorden

Neede, enkele kleinere gehuchten en verschillende Heerenhuizen er'toe. ☼ De omgeving van het stadje valt zeer te roemen; de A.N.W.B. leidde er een zijner wandelwegen door, die naar Geesteren met zijn typisch zadeldakorentje slingert en dan verder het Overijselsche inbuigt, naar Diepenheim, etc. ☼ De weg voert ons nu verder Westelijk langs de Nettelhorst, thans een ruïne, gelegen in den boomgaard

eener boerderij. ☼ De burcht was sinds het midden der 15de eeuw een bezitting der Van Heeckerens. Lange jaren was het huis onbewoond en in 1875 werd het wegens zijn bouwvalligen staat gesloopt. Een gedeelte met den toren bleef behouden, doch tien jaren daarna maakte een hevige storm korte

metten met het oude fragment: de toren woei om en een weinig indrukwekkende ruïne herinnert thans nog aan de middeleeuwen. ☼ Even voorbij Nettelhorst bereiken we den grooten weg Diepenheim—Lochem en komen we in de prachtige omstreken van de Berkelstad, die dezen zomer haar 700-jarig bestaan op feestelijke wijze vierde. ☼ Rondom de gemeente Lochem strekt zich die van Laren uit, waartoe behalve het dorp van dien naam ook het vriendelijke Almen en het mooie Barchem behooren. ☼ Lochem is niet slechts een van de juweelen van den Achterhoek, maar het behoort door zijn natuurschoon ontegenzeggelijk tot de fraaiste plaatsen van ons ge-

heele land. ☼ Bekend mag worden verondersteld, dat in het jaar 1233 Lochem stadsrechten kreeg van Otto II, Graaf van Gelre en Zutfen. ☼ Twee eeuwen daarvoor echter bestond Lochem reeds en de

sfeer van dat verre en zeker niet onbelangrijke verleden is nog immer gebleven binnen de grachten der oude veste. ☼ In den Spaanschen tijd en daarna maakte Lochem verschillende belegeringen door en bekend is in dit verband de mislukte toeg der Spanjaarden om de stad bij verrassing te nemen. ☼ De poorterszoon, die zijn konijnen met hooi wilde bedenken en daar plotseling een Spaansch soldenier bij de laars vasthield . . . enfin, u kent natuurlijk het verhaal.

☼ Van muren en wallen is zoo goed als niets gebleven, de grachten zijn nog aanwezig en verleenen met de schilderachtige doorkijkjes de plaats haar eigen cachet. ☼ Veel is de laatste jaren hier veranderd: villa's en landhuizen verzezen overal in den omtrek en in vrijwel de meeste gevallen sluit de bebouwing goed aan bij de welige bebossching van het golvende landschap. (Het villapark Berkeloord legt daarvan o.a. sprekende getuigenis af). ☼ Waar de stad zoo goed als geen industriebedrijven bezit en zij zoo vorstelijk gelegen was, moest zij wel een middelpunt worden voor toerisme en vreemdelingenverkeer en duizenden uit alle oorden des lands brengen dan ook hier

DE NACHTWACHT MET DEN KOEHOORN UIT BORCULO EN DE IN VOL ORNAAT UITGEDOSCHTE KLEPPERMAN UIT HENGELO (G.)

of in het naburige Barchem hunne vakantie door. ☼ Van de oude Berkelstad uit kan men in alle richtingen, maar vooral Noordwaarts, naar de typisch landelijke gemeente Laren en Zuidwaarts naar Barchem de mooiste tochten te voet, per fiets of auto maken. ☼ Het landschap, dat wij samenvatten met de benaming Lochemsche en Barchemsche bergen, is van een wondere afwisseling en schoonheid en wij kunnen

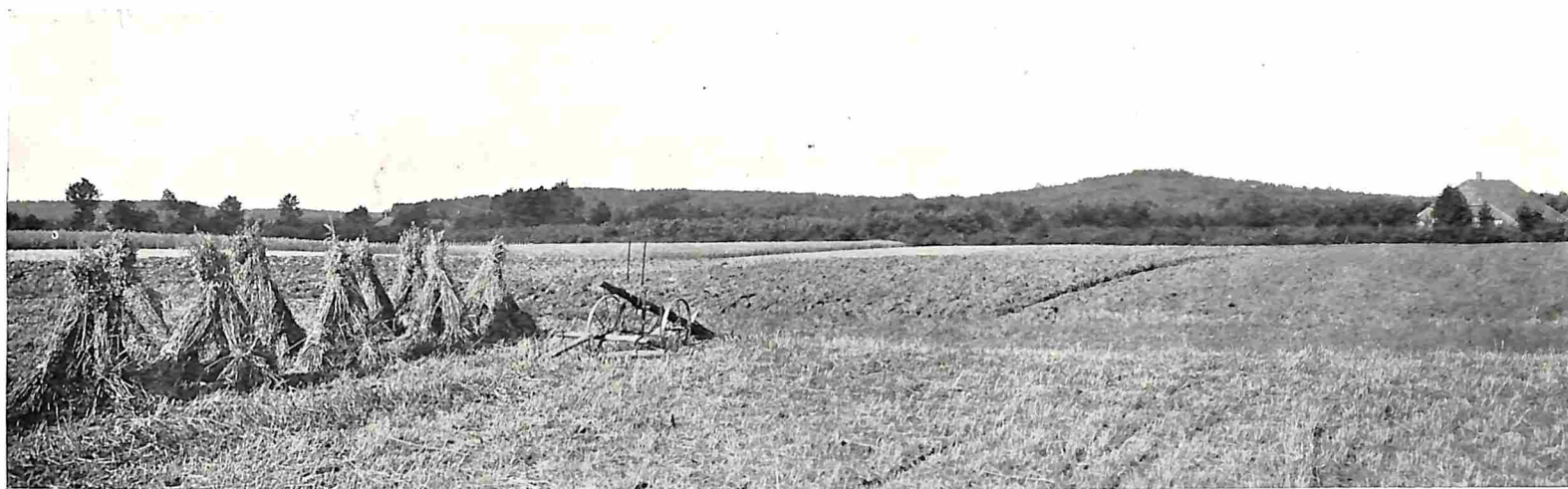

Foto C. J. Steenbergh

GEZICHT VAN DE BARCHEMSCHE ENK OP DE BARCHEMSCHE HEUVELRIJ

niet beter doen dan ditmaal eens citeeren uit het boekwerkje, dat het actieve Verfraaiingsgezelschap uitgaf en waarin op zulk een loffelijke wijze de sfeer geschetst wordt ¹⁾. ☼ „Het schijnt, dat deze heuvels steeds een groote rol vervuld hebben in het volksleven. Legenden hechtten zich er aan vast: „Witte-wievenkoele” en „Duuvelskolk”. Namen als de Hessenweg voeren terug naar een ver verleden, toen de Hessen om de vestingen heen hun verborgen wegen namen van Duitschland naar de Hanzesteden Deventer en Zutfen, naar het Sticht en Holland. ☼ Ook in lateren tijd blijkt de Lochemsche berg één te zijn geweest met de stad, want talrijk zijn de plekjes, die een populair naam gekregen hebben en getuigen van de voorliefde van ingezetenen en vreemdelingen voor den berg. ☼ Sedert onheuglijke tijden was de oude herberg „De dolle Hoed”, later de fraaie uitspanning, een gezocht ontspanningsoord, waarheen men van heinde en ver optrok. ☼ Over héél dat land, ongeschonden en ruig, ligt nog de sfeer van romantiek uit de avontuurlijke tijden, toen legenden als werkelijkheid ondergaan werden, toen er nog dolende ridders waren en de heeren van den Berkel, de avontuurlijke ridders van Heeckeren en Kell en den Wildenborch optrokken ten strijde. ☼ Die sfeer is vermengd met de poëzie uit de latere eeuw, toen pruik en hoepelrok er tezamen droomden van een eeuwige trouw, doch door alles heen klinkt thans het hooglied van dezen tijd: de gezonde lust tot de natuur, de sportieve inspan-

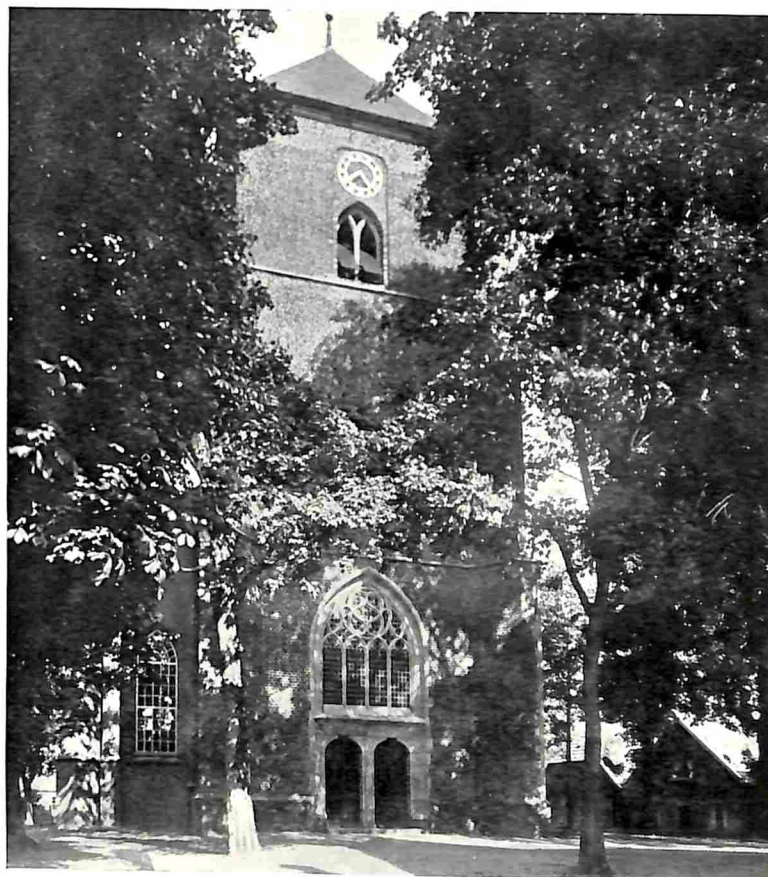
ning, het dieper ondergaan van de schoonheid . . .” ☼ Maak een verkenningstocht om te zoeken den Heksekrans en de Leemkuil, den Duivelsbelt en de Diepe Put, zoek ook de Lochemsche diamanten, de doorschijnende kwarts kristallen, die zoo fonkelen kunnen, dat ze inderdaad edelsteenen gelijken. ☼ En dan — over paden heuvel op, heuvel af, door de wuivende naaldhoutbosschen van dezen hoogen grond zwerft ge naar den Barchemschen berg, die oase van rust en stilte, waar de Woodbrookers hun bijeenkomsten en religieuze cursussen houden. ☼ Nietig ligt daar in de laagte het kleine kerkje en uw gedachten gaan terug, eeuwen, eeuwen.... Een glimlach komt er om uw mond als ge denkt aan den Barchemschen klokkeroof en de moeite, die de Barchemers hadden om hun klok weer van de Lochemsche schepenen terug te krijgen . . . ☼ Dat is al lang, héél lang geleden, bijna vier eeuwen, maar het landschap ligt daar schijnbaar zoo onveranderlijk en imposant, dat ge bij uzelf zegt: Zò zal het ook voor honderden jaren geweest zijn met zijn beboschte heuvels en blauwe verschieten, zijn innigheid en zijn rust. En dan — dan is het geen wonder, dat zulke oude geschiedenissen weder in uw herinnering opdoemen . . .

De Generalvertretung der Reichsbahnzentrale für der deutschen Reiseverkehr te Rotterdam zendt ons de door haar uitgegeven sneltreindienstregeling Nederland-Duitschland (winterdienstregeling 1933/34), welke kosteloos bij haar en aan de reisbureaux verkrijgbaar is.

1) Vele illustraties van Lochem en omgeving kan de lezer ook vinden in nr. 19 van den vorigen jaargang.

IN DE BUURT VAN LOCHEM

BIJ DE NED. HERVORMDE KERK TE NEEDE

HERFST

DOOR TRIXIE

DE duinen zijn altijd mooi, in alle jaargetijden en onder alle omstandigheden. Onder de laagdrijvende, dreigende wolken, die onweer en regen voorspellen, die zich immer donkerder en zwarter boven je hoofd samenpakken tot ze in een kletterende stortbui over je losbarsten. Onder wijde, blauwe zomerluchten, waarin je hoog, hoog boven je speurt en zoekt naar den leeuwerik, die juicht en juicht en al jubelend hooger en hooger stijgt, tot hij volkomen onzichtbaar is geworden. Onder het koele opalen licht met zijn reflexen van groen en geel op een vroegen lentevond; en onder het rossige grijze schijnsel van de ondergaande zon bij een laten wintermiddag. Maar het liefst zijn ze mij in den herfst, als er 's morgens een lichte grijze nevel als een fijne sluier over de toppen en in de diepe kommen ligt, een nevel, waarvan je niet weet of ze zich zal oplossen in een killen, druilerigen regen, die door alles heendringt, of ze zal wegdrijven in ijle flarden, die nog even hier en daar aan de doorns van struiken blijven hangen, of dat ze onder de koestering van de zon zal verzilveren tot een steeds doorzichtiger waas, dat dan opeens, je weet niet hoe, verdwenen is. Als we het steenen bruggetje, dat de toegang is tot het rijk van schoonheid, gepasseerd zijn, ligt er een soort van tooverland voor ons. Alleen, je moet er den weg kennen, je moet je buiten de gewone paden willen begeven, om er ten volle van te kunnen genieten. Verdwalen kan je niet, want er is zoo veel terrein met prikkeldraad omrasterd, dat je vanzelf wel weer op een bekend pad terecht komt. Hoogstens kan je er wat tijd mee verliezen. En wat is tijd op een mooien herfstmorgen! Het is zoo stil, zoo stil, dat je ieder geluid kunt opvangen, een geritsel tusschen de dorre bladeren, die het begin zijn van het kleurig tapijt in rood en bruin en geel en groen, dat er binnenkort zal liggen, een kraken van een takje, waar een vogel zich beweegt. En het heeft alles zijn beteekenis, er is overal leven om je heen, ook zonder dat je het ziet. Je moet goed opletten om tegen het grijs-groen van de duinbegroeiing de jonge fazanten te ontdekken, die daar bijeen schuilen, blijkbaar een laat broedsel, die in den strijd om het bestaan wel niet veel kans zullen maken. Wat verder rent een konijn tusschen de duinplanten door. Zijn grappige kleine staartje steekt zoo parmantig omhoog. Dan opeens gooit Cyrano zich in dollen schrik opzij, achteruit, want er gebeurt iets voor zijn oogen, dat hij niet verklaren kan. Het konijn maakt opeens een wilden sprong omhoog en we zien het daar vóór ons tusschen twee struiken, op en neer vliegen, op en weer neer, als een marionet, in een macaberen dans. Een van ons houdt zijn paard in, stijgt af en grijpt het kleine weerlooze dier, houdt het omhoog en terwijl het als dood in zijn hand ligt, begint hij geduldig en voorzichtig den strik van koperdraad los te werken. Is het te laat? vraag ik beklemmend. De nadering van den dood te midden van al deze stralende schoonheid om ons heen doet pijn, zelfs al is het dan „maar” een klein, vroolijk, argeloos konijntje, dat als offer vallen moet. Hij schudt het hoofd. Nee, ze houden zich maar zoo, als je ze beetpakt. Doen ze altijd. Ik heb er al zoo veel losgemaakt. Kijk, daar gaat hij al. En die loopt vast nooit weer in een strik. Het konijntje is weggesprongen. Cyrano kijkt het hooghartig en vaag verontwaardigd na. Heeft dat kleine, don-

zen balletje pluus hem zoo aan het schrikken gemaakt? Een gewoon konijn! Ze loopen immers bij honderden door de duinen. Hij kent ze en weet, dat ze geen kwaad willen. Gisteren nog sprong er een tusschen zijn beenen op en vloog weg in zijn hol, zonder dat hij ook maar een wimper bewoog. Een eindje verder laten we de anderen in den steek om alleen verder te dwalen. Daar is ergens een helling, die vol duindoorns staat. Fel gloeien de oranje bessen tusschen het grijze groen van de smalle kleine blaadjes. We gaan stapvoets door een deinende zee van oranje en grijs. En daarginds staan een paar groote struiken met rozebottels. Hier en daar zijn ook de ligusterbessen al mooi donker. Een groote bos kleurige bessen in een zwarte vaas . . . maar het mag niet. Laag bij den grond groeien nog andere bessen, glanzig, groot en mooi doorschijnend rood. Ik ken ze niet; misschien zou het nachtschade kunnen zijn? Voor een oogenblik ben ik blij geen kind meer te zijn, ik zou stellig aan de verleiding geen weerstand kunnen bieden om ze te proeven. En ze zijn natuurlijk vergiftig. Cyrano wil er aan ruiken, maar ik trek hem terug. De herinnering aan een paard, dat digitalis gesnoept had en er aan gestorven is, ligt me nog te veel in het geheugen. Maar er is een compensatie. Ik heb bramen ontdekt. Mooie, zwarte blauw bedauwde bramen. En veel. Kom mee, Cyrano, we gaan bramen plukken. Met den teugel over zijn hoofd, slentert hij achter me aan en we zoeken samen de helling af. Cyrano kan er sneller mee terecht dan ik. Hij verslindt alles tegelijk, rijpe en onrijpe vruchten, een enkele bloesem, heele ranken. Ik pluk op mijn gemak en er zijn er zooveel, dat je pretentius kunt zijn. Ik wil alleen maar de mooie, rijpe. Heel groot zijn ze niet, die vind je niet in de duinen, maar ze zijn lekker frisch en zoet. Natuurlijk vergeet ik den tijd en schrik bij een blik op mijn horloge. We moeten onmiddellijk naar huis, maar Cyrano heeft er weinig zin in. Hij wil nog meer bramen eten. Hij wil trouwens altijd nog mèer eten, onverschillig wat. En hij verkiest niet stil te staan, om me te laten opstijgen. Als hij eindelijk blijft staan, gaat hij grazen en dat

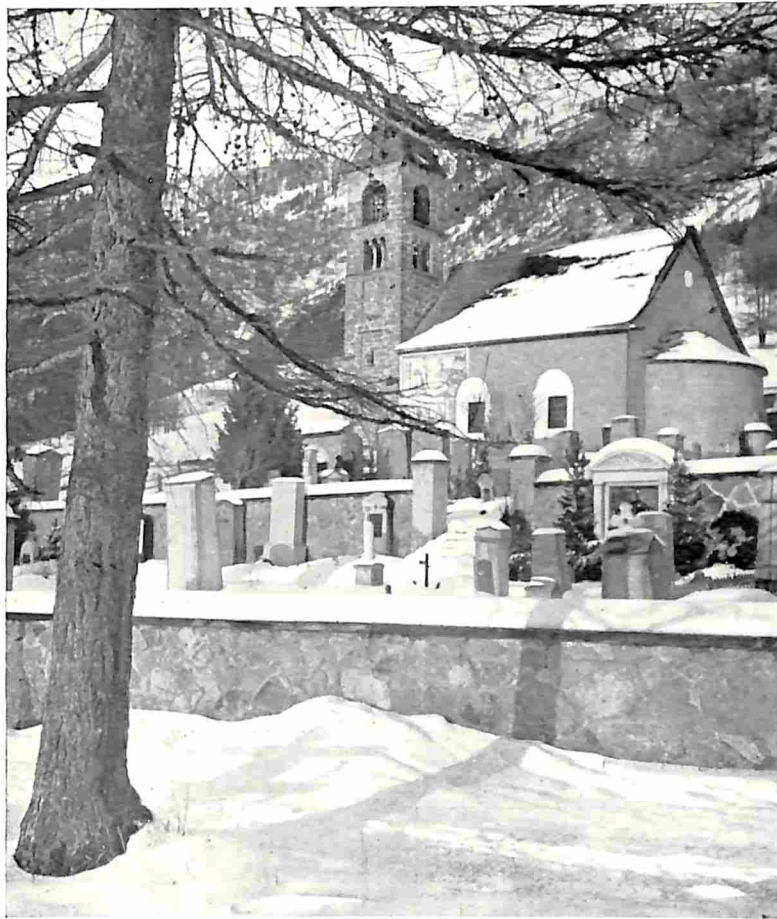

Foto H. Meyer SANCTA MARIA BIJ PONTRESINA
(BIJ HET GEDICHT „ALLERZIELEN”)

is ook niet de ideale houding. Tenslotte breng ik hem bij een abeel, waarvan de ritselende blaadjes, die telkens hun zilveren onderkant pronkerig naar boven keeren, hem met wantrouwen vervullen. Er is toch heelemaal geen wind, wat hebben die dan toch altijd te fluisteren en te vertellen? Zijn ze soms betooverd? Of schuilen er elfen in? Plotseling dringt het tot hem door, dat hij ze eten kan. Dan kan het ook niet gevaarlijk zijn. De zaak is, wat hem betreft, in orde. Hij laat me nu ook rustig opstijgen en we galopperen snel weg uit dit stukje paradijs, naar huis. Morgen is er weer een dag. Dat is het heerlijke, dat je morgen terug kunt komen en iederen dag weer . . . Tot het met prikkeldraad afgesloten wordt.

ALLERZIELEN

Wanneer ik stil starend, de beelden weer zie
Van hen, die van d'aarde verdwenen.
Dan raken millioenen gedachten dooreen
En 'k dwaal door het thans en door het voorheen
Met de dooden, die aan mij verschenen.
Maar als ik dan weer uit mijn droomen ontwaak,
En allen zijn mij weer ontvloden,
Dan weet ik hen niet in hun sombere graf.
De idee dier beklemming, dat schrikt mij zoo af.
Nee, vrijer dan wij, zie 'k mijn dooden.

G.